

"Het atlantisch verdrag" in Internationale Spectator (20 April 1949)

Source: Internationale Spectator. 20.04.1949, n° 8. 's-Gravenhage: Het Nederlandsch Genootschap voor Internationale Zaken. "Het atlantisch verdrag", auteur: Vlekke, B.H.M. , p. 1-4.

Copyright: (c) Internationale Spectator

URL: [http://www.cvce.eu/obj/"het_atlantisch_verdrag"_in_internationale_spectator_20_april_1949-nl-9622e753-72cf-4d3f-b9df-3c1021127be1.html](http://www.cvce.eu/obj/)

Publication date: 14/05/2013

Het Atlantisch Verdrag

Met de ondertekening van het verdrag te Washington op 4 April 1949 is een plan verwezenlijkt geworden, dat sinds de oorlogsjaren van bepaalde zijde onafgebroken verdedigd is. Toen na Stalingrad voor het eerst problemen van vredesregeling en naoorlogse ordening ter sprake kwamen, tekenden zich onmiddellijk verschillende meningen af. Eén daarvan, o.a. naar voren gebracht door de toenmalige Staatssecretaris der Verenigde Staten. Cordell Hull, verwierp de gedachte van regionale machtsgroepen, waaraan naar hun mening verderfelijke consequenties vastzaten, zoals de vorming van invloedssferen en de voortzetting van de oude evenwichtspolitiek der grote mogendheden. Deze politiek werd de oorzaak genoemd van de eeuwige onvrede, waarin Europa altijd geleefd had. Slechts een wereldorganisatie van mogendheden zou dit gevaar voor de vrede kunnen uitbannen.

Het grote bezwaar tegen deze opvatting was, dat een wereldorganisatie van mogendheden slechts dan werken kan, wanneer alle deelnemers aan de Statenbond van gelijke beginselen uitgaan en overeenkomstige opvattingen over de structuur der maatschappij, over de grondslagen van recht en orde en over het bindend zijn van verplichtingen huldigen. Dat Sowjet Rusland en de Verenigde Staten op deze punten zeer weinig gemeen hadden, was ook gedurende de oorlog wel bekend, maar werd verdoezeld, omdat een klaar erkennen van de verhoudingen de ontworpen wereldbond in de kiem gesmoord zou hebben. Ook verbeeldde men zich in bepaalde kringen in Amerika dat zulk een aantrekkende werking zou uitgaan van het Amerikaans levensideaal, wanneer dit eenmaal goed bekend werd aan de leiders van Oost-Europa, dat deze hun mening zouden herzien. De overtuiging had veld gewonnen, weliswaar op uiterst zwakke gronden, dat de Sowjet leiders persoonlijk zeer geschikte mensen waren, waar mee te praten viel.

Van het star principiële der in Moskou geldende denkwijze wist men niets of wilde men niets weten. De groeiende bewondering voor de Russische militaire prestaties leidde tot bewondering voor de leiders van die militaire markt. De meer extreme elementen in deze richting gaven aan Moskou, dat open was voor vooruitstrevende denkbeelden, de voorkeur boven Londen, vastzittend in traditionele opvattingen en vasthoudend aan „verouderde” privileges. De mentaliteit dezer geestdriftigen wordt goed gekarakteriseerd door de uitspraak van een bekend journalist tegenover schrijver dezes in 1943:

„Wat Stalin in Europa zal doen, kan nooit zo een gevaar voor de vrede zijn, als alleen al de aanwezigheid der Britten in India is”.

President Roosevelt deelde Hull's opvatting over de wenselijkheid van een wereldorganisatie en was, meer nog dan zijn staatssecretaris overtuigd van het overheersen van goede wil in Moskou. Zijn houding tegenover Engeland was een mengsel van sentimentele onafhankelijkheid aan de Britse traditie en beschaving, en van ongeduld met Britse politieke en militaire methodes en opvattingen.

Vanzelf kon geen der geallieerde machten zich openlijk vijandig tonen aan de gedachte van een wereldorganisatie, zonder daardoor de publieke opinie tegen zich te krijgen. Rusland streefde daarom er naar garanties te verkrijgen tegen eventuele te ver gaande inmenging der organisatie in wat het als eigen zaken beschouwde. Vanaf 1943 werkte het aan de verzekering van een Russische invloedssfeer over alle gebied ten Oosten van de lijn Stettin-Triëst.

Dit streven ging lijnrecht tegen de grondgedachte der wordende Verenigde Naties in, maar Moskou camoufleerde zijn politiek handig en onderhandelde om onderhands zijn hegemonie in dit gebied erkend te zien, terwijl het zich openlijk tegen alle regionale bondgenootschappen verklaarde.

Dit was een rechtstreekse aanval op in Engeland levende plannen. Daar overlegde men over de vorming van een West-Europese groep onder Britse leiding, zowel op economisch als op politiek gebied. Generaal Smuts bracht de kwestie der politieke samenwerking aan het rollen.¹⁾ De „Economist” betoogde de noodzakelijkheid van economisch samengaan. Op één punt kwamen de Engelse en Russische opinies overeen: dat er binnen de organisatie der Verenigde Naties regionale groeperingen bestaan moeten, die deze mogendheden nadere garantie voor hun veiligheid en economische ontwikkeling moesten bieden. Ze konden de Verenigde Staten erop wijzen dat ook Washington er niet aan dacht om de leiding in het eigen

invloedsgebied nl. het Westelijk Halfrond op te geven. Toen President Wilson het charter voor de Volkenbond deed opstellen, had hij daarin een uitdrukkelijke garantie van de Monroe-leer laten vastleggen. De samenwerking der Amerikaanse republieken zou ook binnen de Verenigde Naties blijven bestaan.

Het is niet zeker dat Winston Churchill onmiddellijk een groot voorstander was van een samengaan der West-Europese machten, zelfs al gebeurde dit onder Britse leiding. Het Imperium lag hem hiervoor te na aan het hart. Zijn voorkeur ging uit naar een Brits-Amerikaans bondgenootschap als de kern van een samenwerking tussen alle landen van de Westelijke beschavingskring. Er waren nog anderen, die een aaneensluiting van West-Europa onder Britse leiding weinig genegen waren, vooral in België en in Frankrijk. Hier vreesde men door Engeland te veel op de achtergrond gedwongen te zullen worden. Wel begreep men hier, dat West-Europa niet alleen zou kunnen staan. Onwillig krachtsvermeerdering te zoeken door een spoedig herstel van Duitsland, streefde men daar naar een samengaan van de kustgebieden rondom de noordelijke Atlantische Oceaan. In België was van Cauwelaert, oud-burgemeester van Antwerpen en R.K. voorzitter der Tweede Kamer, een der constante voorvechters dezer gedachte.

Het Noord-Atlantisch Pact is er nu gekomen, maar het is toch anders geworden dan de eerste voorvechters ervan het zich gedacht hadden. Het is slechts tot stand kunnen komen, nadat de hoop op een succesvolle wereldorganisatie vervlogen was en ook de Verenigde Staten teruggekomen waren, tot de idee van regionale groepen. De overeenkomst van Rio de Janeiro van 2 September 1947 maakte uit het culturele samengaan van en het politiek overleg tussen de republieken van het Westelijk Halfrond een verdedigend verbond.

Het bondgenootschap tussen Frankrijk en Engeland te Duinkerken gesloten, werd 17 Maart 1948 uitgebreid tot de Westelijke Unie. Plannenmakers voor een Atlantisch verbond hadden zich voorgesteld dat er een nauwe politieke en zo nodig militaire samenwerking zou komen tussen de Verenigde Staten, Canada en de vijf landen van het verdrag van Brussel. Van Amerikaanse zijde heeft men echter zich onttrokken aan een sterk bindende formulering van de verdragsverplichtingen en tegelijk heeft men van daaruit de Alliantie „verwaterd" door een reeks van staten erin op te nemen, die niet tot de Brusselse groep behoren. In andere woorden: het samengaan der staten binnen het Pact is niet meer te vergelijken met het samen marcheren van een uniform bewapende, wel uitgeruste troep, maar eerder met dat van een demonstrerende menigte, waaronder een ongelijke graad van vastberadenheid bestaat.

De Amerikaanse grondwet

Ten dele is dit verwateren van de opzet te wijten aan belemmerende bepalingen der Amerikaanse constitutie. Het was geen uitvlucht van isolationisme, dat het aanvaarden van een automatisch werkend defensief verbond een onduldbare inbreuk op de rechten van het Congres zou betekenen. De Constitutie bepaalt, dat de leiding der buitenlandse politiek en het opperbevel over leger en vloot tot de bevoegdheden van de President behoren, maar dat voor het sluiten van verdragen de goedkeuring van de Senaat bij tweederde meerderheid nodig is. Het recht van oorlogsverklaring berust echter bij het Congres alleen, dus bij de Senaat en het Huis van Afgevaardigden.

Door een traktaat met een automatische werkende verplichting tot oorlogvoering te aanvaarden, zou de invloed van het Huis van Afgevaardigden geheel uit de buitenlandse politiek worden gebannen. Immers na de sluiting van zulk een verdrag is een mogelijkheid tot oorlog buiten het bondgenootschap moeilijk te denken. De President zou als leider der dagelijkse buitenlandse aangelegenheden in feite over oorlog en vrede kunnen beslissen. Zijn invloed op dit gebied is toch al veel groter dan hun door de ontwerpers der constitutie toegedacht.

De New York Herald Tribune rekende dezer dagen uit, dat tot nu toe de Presidenten der Republiek vijf en zeventig maal van hun gezag als opperbevelhebber van leger en vloot gebruik gemaakt hebben om Amerikaanse strijdkrachten vreemd grondgebied te doen binnenrukken of vreemde oorlogsmacht te doen aanvallen. De ernstigste gevallen hadden plaats in 1846, toen President Polk troepen op betwist grondgebied stuurde waardoor oorlog met Mexico ontstond, en in 1941, toen President Roosevelt, lang vóór enige oorlogsverklaring een groot deel van de Atlantische Oceaan deed patrouilleren tegen Duitse oorlogsbodems, ofschoon volkenrechtelijk hierover geen enkel argument kon worden aangevoerd.

Door een traktaat met automatisch werkende clause aan te nemen, zou het Congres zijn abdicatie van bevoegdheden uit eigen beweging tot stand gebracht hebben. Dit kon moeilijk worden verwacht. Voor de werking van het verdrag is het verschil in formulering echter niet van doorslaggevende betekenis. In hoe krachtige termen ook de hulpverlening door de Verenigde Staten in een verdrag is vastgelegd, effect sorteren doet zulk een bepaling alleen als bij het Amerikaanse volk en zijn regering ook de wil tot hulpverlening bestaat.

Open of gesloten

Veel belangrijker is het andere aspect van de „verwatering" van het Pact. Waarom heeft men, volgens het beeld van de Economist, het bondgenootschap de vorm gegeven van een open vereniging in plaats van die van een gesloten club? Evident omdat de Amerikaanse politieke leiders hopen, dat een demonstratie voldoende zal zijn om de Sowjets onder druk te zetten en dat het gebruik van geweld voorlopig niet nodig zal zijn. Het zou natuurlijk kunnen, dat men de militaire samenwerking beperkt tot de Verenigde Staten, Canada en de landen van Brussel en van de andere ondertekenaars niet anders verwacht dan dat zij bases beschikbaar zullen stellen voor de strijdkrachten van de kernlanden van de Alliantie. De medeondertekenaars willen die bases echter eerst toestaan, wanneer de dringende noodzaak daartoe gebleken is, wanneer de oorlog onvermijdelijk is. De Portugese eilanden in de Atlantische Oceaan zijn dan nog altijd in dienst te stellen, maar welke mogelijkheden bieden dan nog Noorwegen, Denemarken en Italië?

Hieruit kan men afleiden, dat met de uitbreiding van het bondgenootschap buiten de zeven oorspronkelijke deelnemers, men van Washington uit aan het Pact iets van zijn scherpte heeft willen ontnemen en het anderzijds willen maken tot een demonstratie van solidariteit van het Westen, waarvan ook de zwakste broeders zich niet behoeven te onthouden uit vrees voor Rusland. Want welke andere betekenis kan b.v. de aansluiting van Denemarken hebben?

Het kleine land is volkomen weerloos blootgesteld aan de militaire macht van Rusland, die door de onvolprezen besluiten van Yalta stevig gevestigd is aan de kust van Mecklenburg. Militair gezien betekent de aansluiting van Denemarken en ook van Italië, dat onder het door alle partijen goedgekeurd vredesverdrag ontwapend moet blijven, slechts een verzwakking van het bondgenootschap.

Twee mogelijkheden stonden open, toen men het Pact begon te organiseren. De ene was de vorming van een solied blok, dat van de Russische invloedssfeer gescheiden zou zijn door een brede strook van „neutrale" landen. De andere was de grenzen van het bondgenootschap zover mogelijk naar het Oosten vooruit te schuiven, zodat er geen plaats bleef voor een neutrale zone. Rusland hoopte een tijdlang dat het eerste gebeuren zou. dat het van de twee kwaden het minste beschouwde. Het week zover af van zijn gedurende en na de oorlog luid verkondigde politieke beginselen, dat het een neutraal bondgenootschap der Scandinavische landen, vroeger altijd gedenuncieerd als een rechtstreekse bedreiging der Russische veiligheid, ging bevorderen. De Verenigde Staten en de Westelijke machten hebben deze neutrale zone niet gewild en waarschijnlijk was de voornaamste beweegreden, dat men dan voor nieuwe moeilijkheden met Duitsland kwam te staan. Immers als Duitsland geografisch binnen de neutrale zone viel, zou na de vorming van een Duitse, zelfs van een West-Duitse staat, deze op het gebied der buitenlandse politiek een zekere vrijheid van keuze gekregen hebben, waarvoor vooral Frankrijk meer bevreesd is dan voor de hele Sowjet macht.

Toen eenmaal het besluit viel, de grenzen van het bondgenootschap wijder uit te zetten, moest het echter ook slapper gemaakt worden, daar anders Rusland zich zodanig bedreigd zou kunnen voelen (b.v. door oorlogsbases - in Noorwegen), dat het misschien de risico's van oorlog nu zou gaan prefereren boven de gevaren van blijvende Amerikaanse invloed vlak aan zijn Noord-West grens.

Voorlopig heeft de demonstratie der westelijke machten gewerkt. De Sowjet-macht heeft zware druk uitgeoefend op verschillende landen om buiten het Pact te blijven en toen hierop niet gelet werd, heeft ze in de zaak berust. De vraag is nu: zullen de Westelijken blijvend een voldoende graad van eensgezindheid kunnen ontwikkelen en vanuit die eensgezindheid een verstandige politiek weten te voeren, om hun

machtspositie te consolideren? We mogen er wel op wijzen, dat de Russen helemaal niet nodig zijn op internationale conferenties om de schoonst denkbare „deadlock" te doen ontstaan. Hoelang delibereren de Westelijken nu al onder elkaar over de Italiaanse kolonies en over de samenvoeging der drie zones in Duitsland, zonder vorderingen gemaakt te hebben?

B. H. M. V.

1) Zie Internationale Spectator, van 4 Februari 1948, 2e jaargang, no.5.